

УДК 351: 338

Н. П. Дуброва,
к. е. н., доцент кафедри фінансів,
Дніпропетровський державний аграрний університет
А. С. Донських,
асистент кафедри маркетингу,
Дніпропетровський державний аграрний університет

ВПЛИВ ЦИКЛІЧНОСТІ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

N. Dubrova,
PhD in Economics (Candidate of Sciences), Associate Professor of Finance Department Dnipropetrovs'k State Agrarian University
A. Donskih,
lecturer assistant of marketing department Dnipropetrovs'k State Agrarian University

INFLUENCE OF RECURRENCE IS ON COMPETITIVENESS OF AGRARIAN ENTERPRISES

Стаття присвячена дослідженню теорій циклічності в економіці. Розглянуто питання сутності економічних циклів та охарактеризовано фази економічних циклів. Виявлено залежність і вплив фаз економічних циклів на формування конкурентоспроможності аграрних підприємств. Визначено циклічність розвитку аграрного сектору на сьогоднішній день.

The article is devoted research of theories of recurrence in an economy. The question of essence of economic cycles is considered and the phases of economic cycles are described. The dependence and influence of economic cycles phases on forming of agrarian enterprises competitiveness are identified. The recurrence of development of agrarian sector are of today are determined.

Ключові слова: циклічність, економічні цикли, фази економічних циклів, конкурентоспроможність.

Key words: cycles, economic cycles, phases of the economic cycle, competitiveness.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

На сучасному етапі функціонування ринкової економіки України, проблеми конкурентоспроможності вітчизняних підприємств виходять на перший план. На сьогоднішній день продовольчий ринок розвивається стихійно унаслідок нерозвиненості його інфраструктури, слабкої інформаційної забезпеченості господарюючих суб'єктів, великого числа посередників, недосконалої ринкового механізму, що регулює взаємовідносини сільськогосподарських товаровиробників, переробних і торгівельних підприємств. У процесі розвитку аграрного сектору слід враховувати циклі-

чний характер економічної динаміки в сільському господарстві, який значною мірою обумовлений природним фактором. Особливість циклічності в сільському господарстві полягає в тому, що вона тільки частково пов'язана із загальноекономічними процесами [6]. Ефективність економічного зростання в аграрному секторі залежить від рівня господарювання і є результатом сприятливості природних умов, які в подальшому можуть змінюватися на серію менш сприятливих. Таким чином, виникає потреба враховувати коливання циклів та їх вплив на конкурентоспроможність аграрних підприємств.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Циклічність як економічна закономірність є однією з самих дискусійних проблем економічної науки, якій присвятили свої праці такі вітчизняні та зарубіжні вчені: як А. Волков, В. Джевонс, Р.К. Жугляр, Макдональд, Т. Уільямс, К. Джаггер, Дж. Кітчин, Т. Веблен, Р. Гайсин, К. Вікседь, М. Кондратьєв, С. Кузнецов, В. Кузьменко, М. Туган-Барановський, Й. Шумпетер, Д. Шиян та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження теорій циклічності в економіці, виявлення впливу фаз економічних циклів на конкурентоспроможність аграрних підприємств.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Циклічність виступає як найважливіший чинник економічної динаміки прогресивного розвитку зі своїми оригінальними і неповторюваними фазами, що характеризується періодичними підйомами та падіннями ринкової кон'юнктури. Це форма руху не лише окремих господарств, галузей, але і всього світового господарства, а також один із способів саморегулювання ринку. Глобальна світова економічна система має нелінійний, циклічний або хвилевий характер свого розвитку. Її динаміку задає періодичність різних по структурі і тривалості коливань, утворюючих циклічні процеси, сукупність яких може пояснити складну структуру глобальної як тимчасової, так і просторової динаміки світової економічної системи в цілому.

Під економічним циклом розуміють період часу між двома найвищими або найнижчими точками розвитку економіки. Іншими словами, економічний цикл — це сукупність постійних фаз стану економіки — розширення та скорочення обсягів виробництва, тобто це періодичні, хвилеподібні коливання ділової активності. Економічний цикл характеризується чергуванням піднесення і спаду рівня ринкової активності впродовж кількох років [1].

В економічній теорії, прийнято виділяти наступні фази економічного циклу:

— криза (спад) — характеризується скороченням обсягів виробництва і зниженням ділової і інвестиційної активності, труднощами збуту виробленої продукції, падінням рівня ВВП. Офіційно фазою економічного спаду, або рецесією, вважають падіння діло-

вої активності, що триває понад три місяці підряд;

— депресія — фаза циклу, якій властивий застій виробництва, різке погіршення макроекономічних показників. Зростає сукупний попит і готуються умови до поживлення виробництва і комерційної діяльності;

— поживлення — фаза, яка характеризується зростанням промислового виробництва та обсягу інвестицій, доходів підприємців, зайнятості населення, підвищенням особистих доходів і прибутків корпорацій. Найяскравішою ознакою поживлення є збільшення платоспроможного попиту;

— піднесення, або економічний бум — фаза циклу, при якій обсяг виробництва перевищує обсяг найбільшого піднесення попереднього циклу і зростає найвищими темпами, зайнятість досягає максимальних показників, відбувається найбільший розвиток виробництва товарів і послуг, зростання доходів, розширення попиту. Відбувається швидке економічне зростання, яке уже готує ґрунт для наступного спаду і нового економічного циклу.

Циклічність як об'єктивна закономірність економічного розвитку за своїм змістом багатогранна. Якщо в основу критерію класифікації покласти тривалість, то вона, перш за все, включатиме наступні види циклів:

1. Аграрні малі цикли строком до 1 року — сезонні короткострокові коливання в сільському господарстві [4].

2. Короткострокові цикли Д. Кітчина (тривалість — 3—4 роки), пов'язані з дослідженням динаміки запасів товарно-матеріальних цінностей підприємств. Механізм формування цих циклів зазвичай пов'язують із запізненням за часом (тимчасовими лагами) в русі інформації, що впливають на прийняття управлінських рішень.

3. Середньострокові цикли К. Жугляра (тривалість — 7—11 років) пов'язані з дослідженням фінансово-кредитних факторів і характеризують коливання в об'ємах інвестицій в основний капітал.

4. Цикли С. Кузнеця (тривалість — 15—20 лет), які пов'язані з демографічними процесами, зокрема, припливом іммігрантів та будівельними змінами. На сьогоднішній день цикли Кузнеця розглядаються в якості інфраструктурних циклів [5].

5. Довгі хвилі Н.Д. Кондратьєва (тривалістю — 45—60 років). Дослідження і висновки Кондратьєва ґрунтувалися на емпірично-

му аналізі великого числа економічних показників різних країн на досить тривалих проміжках часу, що охоплювали 100—150 років [3]. Ці показники включали: індекси цін, державні боргові папери, номінальну заробітну плату, показники зовнішньоторговельного обороту, видобуток вугілля, золота, виробництво свинцю, чавуну і т.д.

Серед теорій економічного циклу найменший розвиток отримали роботи по періодичності сільського господарства, хоча початок цих досліджень припадає на середину ХІХ ст. У сільському господарстві теорії циклічності поділяються на екзогенні, ендогенні і теорії, що пояснюють циклічність дією як внутрішніх, так і зовнішніх чинників.

В якості екзогенних причин циклічного розвитку виділяють: природно-кліматичні катаклізми, політичні шоки, психологічні установки. Одним із перших циклічність сільського господарства, пов'язану з екзогенними причинами, розглядав У.С. Джевонс [7]. Згідно з його теорією роки підвищеної сонячної активності, що регулярно повторюються, є також і роками кліматичних аномалій на планеті. Вони приводять до неврожаїв і криз сільського господарства, що в свою чергу впливає на конкурентоспроможність аграрних підприємств, спричиняють за собою кризу суміжних з сільським господарством галузей і далі по ланцюжку залучають до кризи всенародне господарство.

А.С. Пігу була розроблена психологічна теорія циклу. На його думку, важливе значення в циклічних коливаннях грають припущення підприємців, що змінюються відносно наступного розвитку кон'юнктури. Теорія політичного ділового циклу (У. Нордхауса, Е. Тафта, Д. Хіббса, П. Мослі) передбачає, що поштовхом до початку економічного циклу є вибори. Прикладом цього є незаплановане субсидування, приплив або відтік грошей з галузі, пов'язані з передвиборчою компанією, що викликає економічну нестабільність та впливає на конкурентоспроможність підприємств, а враховуючи парламентські та президентські строки, цей процес приймає циклічний характер.

Першою в світі ендогенної теорією економічного циклу була теорія М. Туган-Барановського. Згідно з його теорією причиною економічного циклу є взаємодія заощаджень та інвестицій. Зростання інвестицій породжує зростання виробництва, отже, йде фаза циклічного підйому. Але збільшення інвес-

тицій означає одночасно витрачання заощаджень, які в результаті дорожчають і знижують зростання інвестицій. Починається фаза спаду інвестицій і виробництва, але одночасно йде процес збільшення заощаджень, і потім все повторюється. Ендогенні теорії циклічності розвитку аграрної економіки обумовлені використанням у цій галузі специфічного засобу виробництва — землі, а також приватною власністю на неї.

Стосовно теорій циклічності, що відображають поєднання внутрішніх та зовнішніх факторів циклічного розвитку аграрної економіки, то К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю, основну причину циклічних коливань кон'юнктури вбачали в тому, що при досягненні точки повної зайнятості будь-яке підвищення витрат веде до підвищення цін. Автори розділяли ідеї К. Маркса про те, що аграрні кризи посилюються внаслідок диспаритету цін.

Що стосується явищ піднесення (зростання) і депресії в сільському господарстві, то в даному випадку в основному показовими є коливання цін на сільськогосподарські продукти. Зміни сільськогосподарських цін у свою чергу визначаються в значній мірі коливаннями сукупного попиту міського населення на сільськогосподарські продукти. Таким чином, існує дуже тісний зв'язок між цінами на сільськогосподарські продукти і купівельною спроможністю мешканців міст, а останнє залежить в основному від обсягу зайнятості.

На сьогоднішній день галузь сільського господарства характеризується усіма рисами фази економічного спаду, що в свою чергу відображається на конкурентоспроможності аграрних підприємств. Спостерігається знос основних виробничих фондів, старіння техніки і технологій сільськогосподарського виробництва. Нові технологічні інновації і наукові розробки у всіх сферах аграрної науки, не можуть бути реалізовані у більшості аграрних підприємств внаслідок недостатнього обсягу інвестицій, що підтверджується незадовільними результатами сучасної аграрної реформи, яка доки не привела до позитивних підсумків. Однією з головних причин кризисної ситуації в АПК є державна цінова і фінансово-кредитна політика. Соціально-економічними чинником, сприяючим розвитку сільського господарства є розміри інвестицій в аграрний сектор, забезпеченість основними виробничими фондами сільськогосподарського призна-

чення а також соціально-демографічні умови. Інвестиції в аграрний сектор України мають дуже важливе значення. Однак їх обсяг і рівень ефективності залишаються вкрай недостатніми через наявність цілої низки чинників: нестабільність політичної ситуації, специфіка правової діяльності, низька інвестиційна привабливість українського агропромислового комплексу для іноземних інвесторів, недостатній рівень розвитку ринкової інфраструктури та ін. [2]. Останнім часом зросла доля інвестицій в переробні галузі, і знизилася їх питома вага в сільське господарство. Внаслідок цього фактично припинилися роботи по підвищенню родючості земель, почалося руйнування соціальної інфраструктури, різко знизився платоспроможний попит.

Об'єктивним чинником відносно стійкого розвитку сільського господарства на сучасному етапі є забезпеченість основними виробничими фондами. Таким чином, для підвищення ефективності сільського господарства в сучасних умовах потрібно створити регіональні комплексні програми аграрної реформи, що врахують специфіку окремих територій.

ВИСНОВКИ

Отже, процес формування конкурентоспроможності є досить складним і довготривалим та залежить від циклічних проявів в економіці. Циклічність і конкурентоспроможність не тільки мають вирішальне значення для формування закономірностей економічної динаміки, вони органічно поєднані між собою. Циклічність виступає однією з визначальних характеристик економічного зростання. На сучасному етапі перед сільським господарством України стоїть стратегічне завдання забезпечити зростання обсягів виробництва продукції та в свою чергу підвищити конкурентоспроможність аграрних підприємств. При цьому необхідно враховувати особливості сільського господарства, зокрема наявність циклічних складових в його динаміці.

Література:

1. Горошкова Л.А. Економічна циклічність розвитку металургійної та забезпечуючи галузей [Електронний ресурс] / Л.А. Горошкова. — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/evu/2011_17_2/Goroshkova.pdf

2. Окрепка М.Є Розвиток сільськогосподарського виробництва і проблеми його інвестування / М.Є. Окрепка // Вісник Запорізь-

кого національного університету. — 2010. — № 4 (8). — С. 176—180.

3. Кондратьев Н.Д. Избранные сочинения. — М.: Экономика, 1993. — 543 с.

4. Кузьменко В. Теория экономических циклов и глобальный финансовый кризис [Електронний ресурс] / В. Кузьменко. — Режим доступу: http://banker.ua/bank_news/govregulations/2011/05/05/1180448190/

5. Kuznets S. Secular Movements in Production and Prices. Their Nature and their Bearing upon Cyclical Fluctuations. — Boston: Houghton Mifflin Company, 1930. — 362 p.

6. Шиян Д.В. Аграрні та економічні цикли: теорія та практика / Д.В. Шиян // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. — 2010. — № 1 (3). — Том 2. — С. 363—371

7. Jevons W. S. On the Study of Periodic Commercial Fluctuations, with five Diagrams / Jevons W. S. // Read before the Economic Science and Statistics Section of the British Association at Cambridge. — Cambridge, 1862. — 157 p.

References:

1. Horoshkova, L.A. (2011), "Economic cyclic of development of metallurgical and providing branches", available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/evu/2011_17_2/Goroshkova.pdf (Accessed 14 November 2013).

2. Okrepka, M.Ye. (2010), "The development of agriculture and problems of its investment", *Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu*, vol. 4 (8), pp. 176—180.

3. Kondrat'ev, N.D. (1993), *Izbrannye sochinenija [Selected Works]*, *Jekonomika*, Moscow, Russia.

4. Kuz'menko, V. (2011), "The theory of economic cycles and global finance crisis", available at: http://banker.ua/bank_news/govregulations/2011/05/05/1180448190/ (Accessed 5 October 2013).

5. Kuznets, S. (1930), *Secular Movements in Production and Prices. Their Nature and their Bearing upon Cyclical Fluctuations*, Houghton Mifflin Company, Boston, USA.

6. Shyian, D.V. (2010), "Agrarian and economic cycles: theory and practice", *Biuletent' Mizhnarodnoho Nobelivs'koho ekonomichnoho forumu*, n. 2, vol. 1 (3), pp. 363—371.

7. Jevons, W.S. (1862), *On the Study of Periodic Commercial Fluctuations, with five Diagrams*, Read before the Economic Science and Statistics Section of the British Association at Cambridge, Cambridge, UK.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2014 р.